

РОЗВИТОК ВИНОКУРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається динаміка розвитку винокурної промисловості в Подільській губернії, а також забезпечення її сировиною у зазначений період.

Ключові слова: винокуріння, промисловість, губернія, Російська імперія, сировина.

Ще мудреці Давньої Еллади підкреслювали, що людство у своєму розвитку раз за разом повертається "на круги своя", проходячи відомими вже шляхами і вирішуючи знайомі з досвіду попередніх поколінь проблеми. Тому реалізація сучасної державної політики в Україні потребує врахування історичного досвіду соціально – економічного розвитку нашої країни в минулі часи. Дослідження цієї проблематики в новітній час є актуальним, адже дійсно глибокий науковий аналіз минулого може бути основою для розробки раціональної політики сьогодення і майбутнього.

Це повною мірою стосується промислового розвитку українських губерній у складі Російської імперії, в тому числі і винокурної. Особливе місце займає Подільська губернія, яка, за статистичними даними, тривалий час була лідером з виготовлення винокурної продукції.

Відомості про розвиток винокурної промисловості в Подільській губернії знаходимо в різних джерелах. Серед них варто відзначити найважливіші – це огляди Подільської губернії [9–19]. Соціально-економічний розвиток Подільської губернії ґрунтовно вивчав В. К. Гульдман. Результатом цього стала поява в кінці ХІХ ст. об'ємної праці "Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания" [5], в якій досліджуються питання промисловості та сільського господарства регіону, кількості та обсягу виробництва місцевих заводів і фабрик.

Про винокуріння на Поділлі дізнаємося також із статей газети "Подольские губернские ведомости" [3;4], в яких друкувалися матеріали і документи з історії краю, статистичні відомості, огляди місцевої промисловості, сільського господарства і торгівлі. Фундаментальною є праця "Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации" [2], яка дуже детально наводить статистичні дані по всіх губерніях Російської імперії, враховуючи навіть повіти губерній, дає у повній мірі обсяг інформації з різних галузей промисловості і торгівлі.

Окрему цінність становить праця В. В. Філімонова "Памятная книжка Подольской губернии на 1911 год" [20] .

Метою цієї статті є дослідження рівня розвитку винокурної промисловості в Подільській губернії у другій половині XIX – на початку XX століття.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: простежити динаміку обсягу винокурного виробництва Подільської губернії протягом зазначеного періоду, а також охарактеризувати процес забезпечення виробництва спирто-горілчаної продукції сировиною.

Об'єкт дослідження – промисловий розвиток українських губерній у складі Російської імперії в другій половині XIX – на початку XX століття.

Предмет – винокурна промисловість в Подільській губернії зазначеного періоду.

В ряді фабрик і заводів, які існували в Подільській губернії наприкінці XIX – початку XX ст., по своїй продуктивності і впливу на економічне життя населення винокурні заводи, поруч з цукровими, займали перше місце [5, с. 20].

У 60-х рр. XIX ст. винокурне виробництво на Поділлі майже цілком знаходилося в руках хліборобів і було тісно пов'язане з сільським господарством, продукти якого могли перероблятися на місці, і крім того, отримувана при винокурінні барда поповнювала запаси натурального корму для худоби. А вже в 1880 рр. XIX ст. винокурне виробництво знаходилося в

руках комерсантів, переважно євреїв, і внаслідок цього значно ослабили його зв'язки з сільським господарством [5, с. 28].

Розвиток винокурної промисловості в Подільській губернії виражається цифрою діючих заводів. Так, за даними "Обзора Подольской губернии" в 1862 р. в ній налічувалося 4 горілчаних заводи, 1863 – 2 і 1864 – 3. У 1887 р. було 88 заводів, 1890 – 94, в 1891 – 88, 1892 – 80, 1893 – 81, 1895 – 83, 1896 – 82, 1897 – 79, 1899 – 73, 1901 – 75, 1903 – 86, 1905 – 89 і 1909 – 92 [7, с. 69].

У 1861-1862 рр. казенною палатою гуральням Поділля було видано 261 свідоцтво на право випускати продукцію [7, с. 69].

Це виробництво було однією з прибуткових статей в Чернятинському маєтку М. М. Львової (Літинський повіт Подільської губернії). Завод у складі маєтку був придбаний власницею в 1864 р. До початку 90-х рр. XIX ст. він перебував в оренді і приносив 1200 руб. прибутку. У 1891 р. орендні відносини припинені і винокуріння здійснювалося за рахунок власниці. Виробничий процес залишався примітивним, тому прибутковість була невисокою – 678 руб. У 1897 р. завод піддався реконструкції. Акцизним відомством було дозволено викурювати до 10 тис. літрів, пізніше цей показник збільшено до 15,5 тис. [7, с. 69].

У 1912 р. винокурне виробництво на Поділлі займало перше місце серед винокурень колишньої Росії, давши того року 6255 тис. відер 40° спирту. Перед Першою світовою війною на Поділлі налічувалося 99 винокурень із загальною сумою основного капіталу 7500 тис. руб., тобто забезпечення основним капіталом однієї винокурні склав близько 7,5 тис. руб. [5, с. 49].

Розмір основного капіталу окремих винокурень на Поділлі коливався від 20 до 350 тис. рублів (Уладівська винокурня відзначилася найбільшою продуктивністю – 36000000 ° на рік). З основним капіталом в 200-300 тис. руб. було чотири винокурні (Бершадська, Немирівська, Сутиська і Чечельницька), які давали і відповідну продукцію (10-30 тисяч градусів) спирту, а 100-200 тисяч основного капіталу мали 10 винокурень, решта 84 були забезпечені від 20 до 100 тис. руб. основного капіталу. Загальна

кількість продукції всіх винокурень Подільської губернії становила 1911 р. 255220000° на суму 6262000 крб. [7, с. 69].

Головним матеріалом для забезпечення промислового винокуріння сировиною у Подільській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. були картопля і меляса (побічний продукт цукрового виробництва). На картоплю 1911-1912 рр. з 10, 2 млн пудів всієї сировини для горільництва припадало 5,4 млн пудів або 53 % , а на мелясу – 3,9 млн пудів, або 38 % , решта 9 % припадала на частку таких матеріалів, як: зелений солод, кукурудза, жито, сухий солод, просо (борошно), пшениця, овес (борошно), ячмінь (борошно) , екстракт Бауера і крохмаль [5, с. 50].

Таблиця 1

**Кількість затраченої сировини для винокуріння в
Подільській губернії у 1901 р., 1903 р., 1905 р. і 1911 р.
(в пудах)**

Сировина	1901р.	1903 р.	1905 р.	1911 р.
Кукурудза	239715	330023	339908	548944
Жито	49594	170671	47295	69178
Пшениця	4210	11284	24506	2691
Сухий цукор	20707	32462	18952	14352
Зелений цукор	376890	405796	3616	536997
Цукрові залишки	1188862	1140665	1454652	2350285
Картопля	3952187	4023149	4151748	5427417
Екстракт Бауера	-	-	-	3218
Просо	-	1632	-	7724
Ячмінь	-	-	14089	630
Горох	-	-	3616	-

[7, с. 110]

Отже, як бачимо з даних таблиці, протягом вказаних років на початку XX ст. на Поділлі найпоширенішою сировиною для винокуріння була картопля. Поряд з нею значного застосування набули кукурудза та цукрові залишки.

Правда, з розвитком цукрової промисловості, роль картопляного винокуріння в довоєнний період починає падати ,

але в Подільській губернії переробка картоплі на винокурних заводах в цей час все ж досягала 35-40 % збору [7, с. 72]. Це пояснюється тим, що переважна кількість винокурень на Поділлі була в тісному зв'язку з картопляним господарством [5, с. 50].

Таблиця 2

Кількість сировини у % відношенні затраченої на виробництво горілки у Подільській губернії на початку ХХ ст.:

Сировина	1912 р.	1907- 1912 рр.
Меяса	52,4 %	40,4 %
Картопля	34,85 %	42,35 %
Сировина із збіжжя	12,8 %	17,3 %

[7, с. 111]

У відсотковому відношенні для виробництва горілки до 1912 р., поряд з картоплею збільшується роль меяси.

Таблиця 3

Кількість затраченої сировини для винокуріння у Подільській губернії на початку ХХ ст. (тис. пуд.):

Сировина	1912 р.	1907-1912 рр.	% до загального підсумку
Картопля	54,27	5574	61,05
Меяса	3883,2	2521	27,61
Зелений солод	547,5	525	5,75
Кукурудза	325,5	426	4,66
Жито	17,5	55	0,60
Сухий солод	3,1	11	0,12
Просо (борошно)	5,8	6	0,07
Пшениця	2,7	4	0,05
Овес (борошно)	6,6	1	0,01
Ячмінь (борошно)	4,1	2	0,02
Крохмаль	4,5	0	0,01
Хлібна сировина	6,1	4	0,05
Разом	10234	9130	100

[7, с. 111]

Таким чином, винокуріння в Подільській губернії протягом другої половини XIX – початку XX ст. відіграло провідну роль в економіці краю і характеризувалося почерговим зменшенням та збільшенням кількості підприємств. Ця галузь промисловості поряд з цукроварінням, була найбільш розвиненою, що пояснюється сільськогосподарською спеціалізацією Поділля, яка забезпечувала її сировиною: картоплею, мелясою (патокою) та іншими злаковими культурами і продуктами їх переробки.

Список використаних джерел

1. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863-1914. Поляки в соціо – етнічних конфліктах / [Пер. З. Борисюк] / Д. Бовуа . – К., 1998. – 336 с.
2. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации. Адрес-календарь Российской империи. – Т. 2. – 1897. – 3399 с.
3. Винокуренное производство в Подольской губернии // Подольские губернские ведомости. – 11 мая, 1891 г. – № 37. – С. 239.
4. Винокуренное производство в Подольской губернии // Подольские губернские ведомости. – 19 мая, 1898 г. – № 103. – С. 2.
5. Городецький Сергій. Сільське господарство Поділля перед світовою війною / Городецький С. – Вінниця, 1929. – 210 с.
6. Гульдман В.К. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания / В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский, 1889. – 414 с.
7. Москалюк М. М. Розвиток переробної промисловості у Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – початку XX століття / М. М. Москалюк. – Тернопіль : Видавництво «Рада», 2009. – 336 с.
8. Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. У 2 ч. / О. О. Нестеренко. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1962. – Ч. 2. Економічна підготовка Великої Жовтневої соціалістичної революції. Фабрично-заводське виробництво, 1962. – 580 с.
9. Обзор Подольской губернии за 1890 год. – 144 с.
10. Обзор Подольской губернии за 1891 год. – 156 с.
11. Обзор Подольской губернии за 1892 год. – 182 с.
12. Обзор Подольской губернии за 1893 год. – 171 с.
13. Обзор Подольской губернии за 1895 год. – 208 с.

14. Обзор Подольской губернии за 1896 год. – 207 с.
15. Обзор Подольской губернии за 1897 год. – 176 с.
16. Обзор Подольской губернии за 1899 год. – 252 с.
17. Обзор Подольской губернии за 1901 год. – 215 с.
18. Обзор Подольской губернии за 1903 год. – 195 с.
19. Обзор Подольской губернии за 1905 год. – 164 с.
20. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 год / [Сост. В. В. Филимонов]. – Каменец-Подольск, 1911. – 563 с.
21. Сборник сведений Подольской губернии. Выпуск III. – Типография Подольского Губернского Правления. – Каменец-Подольский, 1884. – С. 20-31.
22. Фабрично-заводская промышленность и торговля России: с приложением общей карты фабрично-заводской промышленности Российской Империи / М-во финансов, Департамент торговли и мануфактур. – Санкт-Петербург, 1896. – Изд. 2-е, испр. и доп. – 636 с.

Stepnyk Z.

DEVELOPMENT DISTILLING INDUSTRY IN PODOLIA
RUSSIAN EMPIRE IN THE HALF PAST NINETEENT – EARLY
TWENTIETH CENTURY

The article considers the dynamics of the distilling industry in Podolia and ensure its raw materials during noted period.

Key words: *distilling industry, province, Russian Empire, raw.*